

УДК 75.052(477)

DOI:10.30857/2617-0272.2021.1.12.

¹ТАРАСЕНКО О. А., ¹ТАРАСЕНКО А. А., ²КУБРИШ Н. Р.¹ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»²Одеська державна академія будівництва та архітектури**ІДЕЯ ПРОСВІТИ У МОЗАЇЦІ М. А. СТОРОЖЕНКА
«ЛЬВІВСЬКЕ СТАВРОПІГІЙНЕ БРАТСТВО XVI–XVIII ст.»**

Мета статті: відстежити історію створення та ідейний зміст мозаїки Миколи Андрійовича Стороженка (1928–2015) «Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» в інтер'єрах ІТФ М.М. Боголюбова НАН України у Феофанії (1969) в контексті спадщини українського і світового монументального мистецтва.

Методологія. У дослідженні використовуються історико-культурологічний, компаративний, іконографічний та іконологічний методи. Ми спираємося на герменевтику Ганса-Георга Гадамера та теорію «великого часу» М.М. Бахтіна, що дозволяє розглядати мозаїки М.А. Стороженка в контексті спадщини світового мистецтва.

Основні результати. У мозаїці «Лексикон» засобами монументального мистецтва затверджується велич слова. М. Стороженко відновлює його сакральний зміст, забутий за часів атеїзму. Майстер показав значення друкованого слова для становлення української культури. Розкрито ідейний зміст монументальної композиції «Ставропігія. Лексикон»: просвітницьке значення слова і мистецтва. Поєднуючи інтер'єри друкарні і художньої майстерні з архітектурним простором міста, майстер створює образ Львова як культурно-просвітницького центру православ'я на Заході України. Використання порівняльного аналізу показало, що М. Стороженко синтезує художню спадщину стародавнього світу (Трипілля, Єгипет), Київської Русі (монументальне мистецтво і мініатюра), Ренесансу, рококо, кубізму, абстракціонізму тощо. Полістилізм, притаманний мистецтву XX–XXI століття, став основою формування індивідуального художнього стилю одного із провідних митців нашого часу.

Наукова новизна. Вивчено культурно-історичний та художній зміст монументальної мозаїки М. Стороженка у взаємозв'язку з проблематикою національної самоідентифікації і полістилізму мистецтва XX століття.

Практична значущість. Результати дослідження необхідні для створення сучасної історії монументально-декоративного мистецтва України.

Ключові слова: Микола Стороженко; монументальне мистецтво України XX століття; мозаїки в інтер'єрах ІТФ імені М. М. Боголюбова; Львівське ставропігійне братство.

Вступ. Монументальні мозаїки на теми: «Києво-Могилянська академія XVII–XVIII ст.» (1969) та «Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» в Інституті теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України (ІТФ) у Феофанії (Київ) стали важливим етапом у становленні видатного художника М.А. Стороженка (1928–2015). На відміну від багатьох своїх сучасників, він стверджував, що призначення монументального мистецтва полягає не в служінні ідеології соціального ладу, а у вираженні гармонії духовного і матеріального, тимчасового і вічного, духу і

розуму, зв'язку роду і народу. Микола Андрійович зазначав, що пам'ять може повернути монументальному мистецтву «його священну орієнтацію на злиття людини з божеством» [6, с. 177]. Розуміння істинного призначення мистецтва дало масштабність вираження ідейного замислу. Історії створення та ідейний зміст мозаїк Миколи Андрійовича в контексті спадщини українського і світового монументального мистецтва присвячена наша стаття «Храм науки: мозаїки М.А. Стороженка в Інституті теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України у Феофанії» [21].

Дане дослідження присвячено розкриттю ідейного змісту й особливостей художнього втілення композиції «Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» (1969).

Аналіз попередніх досліджень.

Першоджерелами нашого дослідження є текст М.А. Стороженка «Езотерія монументального мистецтва» [6, с. 176–178], документальний фільм «Микола Стороженко. Передчуття Голгофи» (2015). Творчості видатного майстра присвячені наукові праці О. Федорука [23], О. Тарасенко [20], О. В. Солов'я [16], Л. Фесенка, О. Авраменко, Ю. Белічка, Г. Склярченко.

Постановка завдання. Огляд попередніх досліджень свідчить, що масштабність ідеї й художня цінність мозаїчних панно вимагають глибокого всебічного розкриття. Метою статті є вивчення історії створення та ідейного змісту мозаїки Миколи Андрійовича Стороженка «Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» в інтер'єрах ІТФ М.М. Боголюбова НАН України у Феофанії (1969) в контексті спадщини українського і світового монументального мистецтва.

Результати дослідження. Монументально-декоративні композиції М. А. Стороженка в рекреаціях третього і четвертого поверхів Інституту теоретичної фізики об'єднані темою: «ПРОСВІТА НАРОДУ» [8]. Мозаїчне панно «Львівське Успенське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» (1969) розташоване на четвертому поверсі (іл. 2). Композиція складається з трьох частин (іл. 1, 4, 3). У центрі зображено узагальнені образи друкарів і художника в умовному просторі друкарні і художньої майстерні. М. Стороженко прославляє творців книг і портретних образів. У 15 сторіччі в Німеччині (м. Гутенберг) був винайдений друкарський верстат. Друкована книга давала можливість широкого поширення в народ духовного знання через прочитання Святого Письма і сприйняття ідей освіти. Портрети забезпечували зримий зв'язок з предками. Мистецтву книги на Україні XVI–XVIII ст. присвячена монографія Я.П. Запаса [8].

Зліва представлено монументальне зображення засновника слов'янського книговидання кирилицею – Швайпольта Фіоля (іл. 1). Праворуч – композитора, співака, скрипаля Максима Березовського (іл. 3).

ІДЕЯ монументального твору: просвітницьке значення книги, мистецтва. Цьому відповідають гасла на картушах, розташованих над отворами дверей у науковій аудиторії справа і зліва від центральної композиції своєрідного триптиха:

«Щоб рід наш не був неначе безсловесним без невученості»;

«Засів науки проросте для жнив народних».

Львів був своєрідним мостом, що з'єднує східну Україну з Західною Європою. У композиції М.А. Стороженка місто позначено двома гербами. На мозаїці написи: «Ставропігія» і «Лексикон».

СТАВРОПІГІЯ (буквально – «поставлення хреста») – автономна православна церковна одиниця, яка підпорядковується безпосередньо патріарху. Засноване у 1585 році при Успенській церкві «Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст.» захищало права православних християн. В 1586 році воно отримало статус Ставропігії від антиохійського патріарха. Історіографія Братства міститься в статті С. Білої [3]. «Без братства православні були без прав, – розповідає Раїса Олександрівна Стороженко (вдова Миколи Андрійовича). – Сагайдачний почув про це. Для війська треба було мати принцип Ставропігійного братства. За зразком Львова, на землях, подарованих Галкою під будівництво школи на Подолі, він поклав основу майбутньої Київської Академії» [14].

У 1966 році вийшла монографія Я.Д. Ісаєвича «Братства та їх роль в розвитку української культури XII–XVIII ст.» [9]. Дослідник стверджує, що разом з Острозькою академією Львівське братство може іменуватись Першим українським відродженням. Братчики викупили друкарню й організували міську школу. Я.Д. Ісаєвич цитує документ, в якому

визначена необхідність освіти: «щоб не був їх рід безсловесним через своє неучтво» [9]. О. Соловей пише, що текст зі статуту братства художнику представив В. Овсійчук [16, с. 105]. Ця теза (трохи трансформована) була поміщена над дверним отвором ліворуч: «Щоб рід наш не був неначе безсловесним без невученості». Текст,

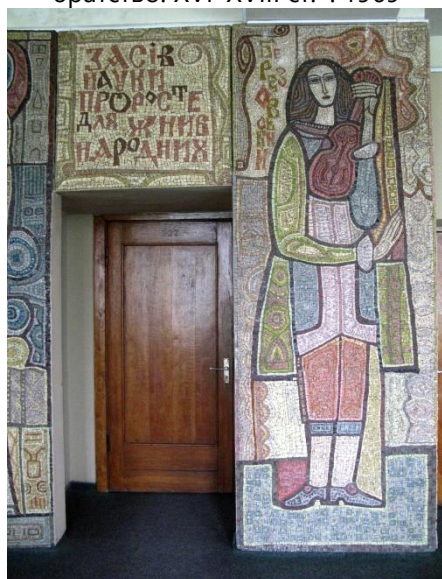
розташований над дверима праворуч: «Засів науки проросте для жнив народних» є перекладом висловлювання геніального хіміка Дмитра Менделєєва «Посев научный взойдет для жатвы народной». Слова вченого були написані на популярному плакаті Віктора Корецького, створеному в 1960-ті роки – час відкриття космосу.

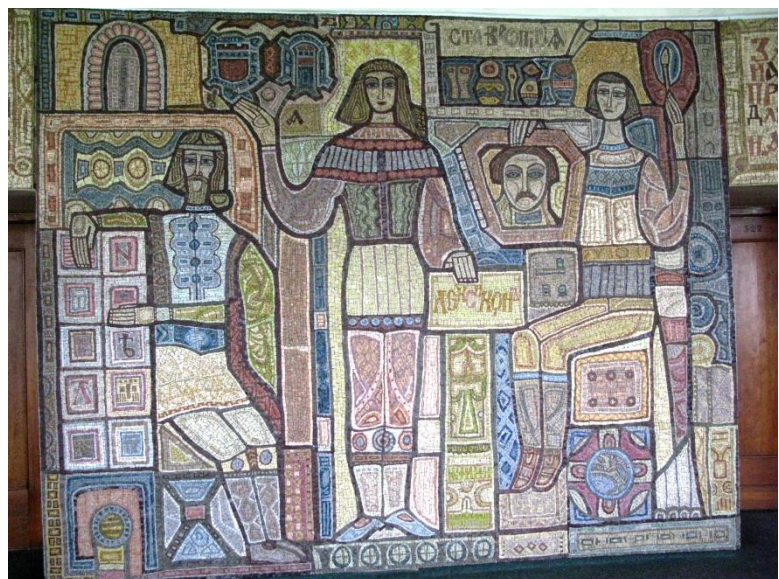
Іл. 1. М.А. Стороженко. Швайпольт Фіоль – засновник слов'янського Книговидання кирилицею. Ліва частина мозаїчного панно «Львівське Успенське ставропігійне братство. XVI–XVIII ст.». 1969

Іл. 2. М.А.Стороженко. Львівське ставропігійне братство XVI–XVIII ст. 1969. Загальний вид. Мозаїка включає надписи: «Ставропігія. Лексикон». Інститут теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України у Феофанії. 4 поверх

Іл. 3. М.А. Стороженко. Композитор Максим Созонтович Березовський. Права частина панно. 1969

Іл. 4. М.А. Стороженко. «Львівське Успенське ставропігійне братство. XVI–XVIII ст.». Центральна частина панно. 1969

ЛЕКСИКОН – лексика, словник, запас слів – “скарбниця народної словесності”. Персонажі трьохфігурної композиції, що предстали перед глядачами, можуть бути сприйняті як алегоричні образи друку, лексикону і образотворчого мистецтва. Вони типізовані і наділені символічними атрибутами. За словами В.Г. Власова, в жанрі алегорії абстрактні поняття показуються алегорично. Зокрема, через зображення людських фігур з атрибутами [4, с. 160].

Центральний герой може бути сприйнятий як алегорична постать Лексикону. У лівій руці стрункого юнака друкований аркуш з написом «Лексикон», а в правій – інструмент друкаря – скребок для нанесення друкарської фарби. Голова показана на тлі золотого квадрата, який символізує світло знань. Вище представлені герби ставропігійного братства із зображенням кріпосної стіни і дзвіниці Успенського храму, всередині якого об'єднувалися православні.

Кожен персонаж має своє обрамлення, яке сприймається як самостійна духовна структура. Зліва зображений друкар, руки якого охоплюють, як би обіймаючи, підготовлену до друку дошку з абеткою. Творець книг сидить на пресі (елемент друкарського верстата), що нагадує пісочний годинник. При друку негатив і позитив виявляються взаємооборотними. Багатозначний символ викликає асоціації також з ритуальними біноклеподібними посудинами трипільської культури (2-га половина 5-го тисячоліття до н. е.) У ньому виражено взаємозв'язок землі і неба.

Майстер показаний в інтер'єрі друкарні, представленій в умовному просторі проекції виду зверху. Використання різних точок зору було активізовано художниками авангардних напрямів початку ХХ століття (іл. 15). У мистецтві Стародавнього Єгипту (іл. 5, 14), Візантії (іл. 7, 11), Київської Русі вони знайшли опору своїм пошукам виразної, інформативної форми. Умовне рішення простору дає можливість зобразити не

фрагмент, а всю друкарню з обладнанням: зліва внизу показана словолитня, вище – стіл з набраною з 10 сторінок книгою, над ним – друкарський верстат з набивними помпами, вгорі – вхід в майстерню з напівциркульною аркою. «Словолитня» (від старослов'янського «слово», що означає «буква»), відображує букволиварне виробництво [13]. Таким чином, в мозаїці представлений замкнутий цикл роботи друкарні.

М.А. Стороженко структурує композицію, створюючи узагальнений образ друкарської майстерні. Композиційний каркас складається з вільно розташованих декоративних смуг вертикалей і горизонталей, які викликають асоціацію з рамками, в які закріплюється друкована форма (іл. 17). Елементи складальних форм: літери шрифту або шрифтові рядки, друкуючі лінійки, проміжні матеріали. Характер композиції можна порівняти з різними типами верстки книги – відкритою версткою, що руйнує прямокутник смуг різних геометричних форм.

У правій частині центрального панно зображений художник в майстерні. Піднятий пензлик живописця уподібнюється палаючому факелу – символу життя. У правій руці майстра – натрунний портрет, призначення якого – збереження образу особистості в пам'яті нащадків. Стародавні єгиптяни вважали портрет однією з умов безсмертя. Поширення портретного жанру прийшло в Україну через Польщу з Риму.

У Стародавньому Римі під час поховального ритуалу за допомогою масок людина возз'єднувалася з предками. Забуте нині ритуальне призначення портрета передбачає зв'язок світів – поцейбічного й потойбічного, тимчасового й вічного. Культівне мистецтво передбачало величезну відповідальність митця. Адже за його допомогою здійснювалася подорож в інший простір. Свавілья „Я” митця в ритуальному мистецтві неприпустиме. Мистецтво ґрунтувалося на колективному духовному досвіді, воно було частиною цілого.

Іл. 5. Бог мудрості Тот.
Рельєф. 1550–1080 до н. е.
Храм Хатхор Луксор,
Єгипет

Іл. 6. В. Хвойко. Орнамент
Трипільської культури.
Кінець XIX ст.

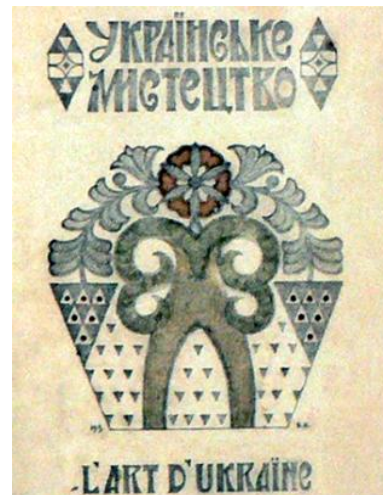
Іл. 7. Еклезіаст. Мозаїка
Сант-Аполлінарія-ін-Класі.
Равенна. VI ст.

Іл. 8. М.А. Стороженко.
Богиня-мати. Фрагмент
панно. 1969

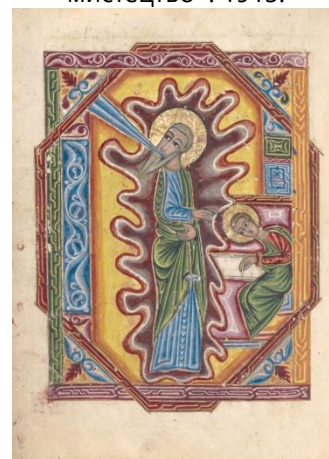
Іл. 9. Чернігівська гривня. Золотий
медальйон. Тип амулетів-зміювиків.
XI ст.

Іл. 10. В. Кричевський.
Обкладинка книги
В. Щербаківського «Українське
мистецтво». 1913.

Іл. 11. Ізборник Святослава. Фронтиспис і заставка. 1073

Іл. 12. Св. Іоанн Богослов.
Мініатюра. Вірменія. 1615

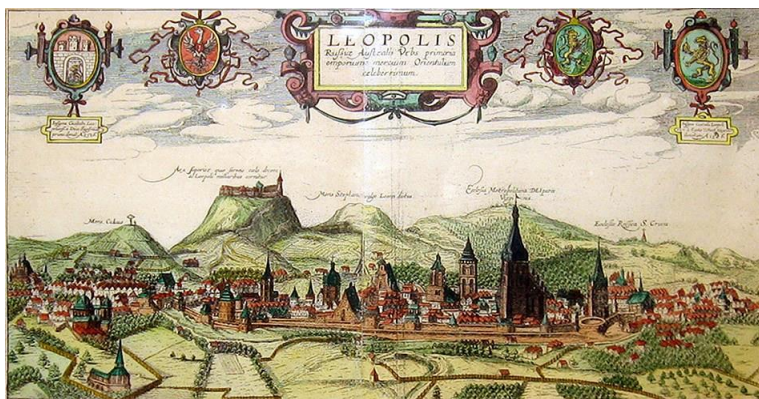
Іл. 13. Трійця Старозаповітна. 1640. Волинь. Київ, Національний художній музей

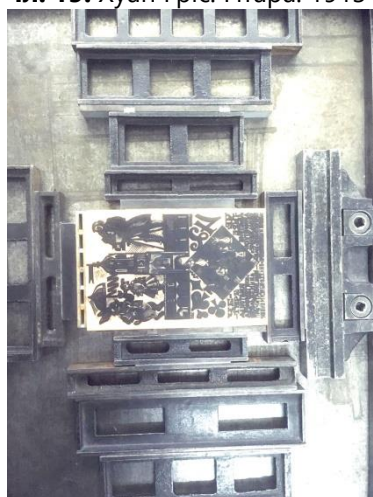
Іл. 14. Стела Неферіу. 2150–2100 до н. е. Єгипет

Іл. 15. Хуан Гріс. Гітара. 1913

Іл. 16. Львів (Гогенберг). Панорама. 1618. Літографія

Іл. 17. Друкарський верстат

Іл. 18. Майстерня Л. Кранаха Старшого. Німеччина. Портрет князя Г. Б. Ангальського. 1563. Полтавський художній музей.

Іл. 19. Вишиванка. Західна Україна. Кінець XX ст.

Відомо, що робили восковий зліпок з померлого. А за ним – не лише посмертний портрет-пам'ятник, а й маску. Під час поховальної процесії актори одягали маски членів аристократичних родин та оживляли їх дійством. Предки начебто оживали, приймаючи до своєї спільноти нового члена. Здійснювався зв'язок – гармонія роду. Здійснювався також зв'язок світів потойбічного і поцейбічного. Таким чином стародавні римляни поєднувалися з численним родом. (Див. „Статуя римлянина з масками предків», I ст. до н.е.).

Раїса Олександрівна Стороженко вважає, що у натрунному портреті мозаїки, можливо, зображений Юрій Кузьмич Рогатинець (1555–1609) – заможний ремісник, який був разом з братом Іваном першим старійшиною Львівського Успенського братства [14; 23]. Узагальнений, типологічний характер портрета передбачає різні інтерпретації.

Раніше ми припустили, що у верхній частині мозаїки «Київська академія» на третьому поверсі ІТФ зображений князь Володимир. Є ймовірність, що в зображенні Львівського братства представлено умовне зображення Данила Галицького. Родинний типаж присутній в графіці Олексі Новаківського, який, в свою чергу, міг зробити образ князя настільки переконливим, оскільки взяв за основу родові риси митрополита Андрія Шептицького. Як і М. Березовський, А. Шептицький був з древнього лицарського роду Сасів. Титул був отриманий від Данила Галицького. А. Шептицький заснував Національний художній музей у Львові, передав 4 тисячі книг для Єпархіальної бібліотеки в Станіславі. Митрополит дав кошти на придбання будівлі для художньої школи, де працював Олекса Новаківській, давав стипендії молодим українським художникам. Таким чином, створюється збірний портрет роду і народу.

У виразних позах і жестах героїв композиції присутня театралізація. Автор

книги «Поетика слов'янського театру XVII – першої половини XVIII століття» Л.А. Софронова зазначає, що театр «увійшов в усі види мистецтва як тема чи метафора, наділив своїми художніми прийомами, театралізував літературу, архітектуру, живопис» [17, с. 55]. За словами дослідниці, «кисть руки оголошувалася головним сценічним знаряддям» [15, с. 47]. У поетиці «Амфіон» (1815) сказано: «Головна дійова особа повинна стояти посеред сцени до зупинки два-три кроки; другорядні ж дійові особи повинні стояти по сторонам» [17, с. 48].

ТЕХНОЛОГІЯ. Мозаїка зроблена зворотним набором, як і набір слова в книгодрукуванні. Слова друкують зворотним набором. Виникають алюзії з приводу дзеркальних текстів Леонардо да Вінчі. Земля і небо виявляються символічно взаємопов'язаними.

ДЕКОРАТИВНІСТЬ. У мозаїці Ставропігії присутній багатий орнаментальний декор. Через одяг і оточення М.А. Стороженко передає глибинний національний код України (іл. 6, 8, 9, 10). Художник любив і вивчав народне мистецтво Карпат не тільки у музеях, а й у поїздках (іл. 19). Раїса Олександрівна розповідає про поїздку в Карпати, що об'єднала їх долі. Умовою її згоди на шлюб була поїздка в Карпати: «Якщо Ви такий рішучий, то завтра ми будемо в Карпатах», – сказала я. Вранці приходить Микола й ми їдемо в Івано-Франківськ. Там був наш друг Опанас Заливаха. Показав нам цвинтар, стрілецькі могили. Вітраж Заливахи та Алли Горської розбили. Я ридала. Товаришували з Аллою Горською. Потім в Косів. У Космачі відвідали музей Сагайдачного. Після цього в Верховину, село Дземброня. Тоді вже був знятий фільм «Тіні забутих предків». Гора Піп Іван. Потім село майстрів Шешори. Ходили на ярмарки, Микола вивчав музеї. Говорив, що необхідно зберегти орнаменти» [14].

У лівій частині мозаїки представлений Швайпольт ФЮЛЬ (1460–1525/26) –

засновник слов'янського Книговидання кирилицею (іл. 1). Атрибутом Ш. Фіоля є стилі з літерами шрифту або шрифтові рядки, літери. Перші церковні книги: «Осьмогласник» («Молитвослов»), «Часословець», «Тріодь квітна» були надруковані у Кракові в 1491 році. У цей період Україна входила в Велике Князівство Литовське. Згідно з архівними даними, Ш. Фіоль був золотошвеєм, членом цеху ювелірів. В основі образу першодрукаря – симетрична осьова композиція. Ренесансний костюм ритмічно повторює пластику літери «Фіта» (іл. 18). В об'ємному одязі виявлено прагнення Ренесансу до освоєння горизонталі землі, символом якої є квадрат. З обох боків від голови Ш. Фіоля симетрично розташовані два герба з зображенням друкарні і дзвіницею Успенського храму (Вежа Корнякта), що об'єднує ревнителів української православної культури Львівського ставропігійного братства. У зображенні Вежі використана лаконічна мова печатки братства.

Усі герої композиції типізовані. Зображення в образах конкретних людей не облич, а ликів має кілька причин. Не збереглося прижиттєвих портретів, які можна було б взяти за основу створення індивідуальних портретних образів. Кожен персонаж має свою характеристику, яка виражена художніми засобами: композицією, кольором, лінією.

У правій частині монументальної композиції представлений співак, композитор, диригент Максим Созонтович Березовський (1745–1777) (іл. 3). Відомо, що майбутній музикант провів дитинство у Глухові – резиденції гетьмана Кирила Розумовського на Сумщині, де навчався в співочій школі; пізніше навчався в Київській духовній академії; в 1969–1971 роках – в Болонській філармонічній академії (1765–1773), в один період з В.А. Моцартом. У 1771 році став членом академії в вищому ранзі *accademico compositore*. Творчість музиканта глибоко досліджено в працях

Н.А. Лебедева [11], Н.А. Герасимової-Персидської [7], М.Г. Ричаревой [15]. А.В. Лебедева-Ємеліна в книзі «Біографіка композиторів катерининської епохи: співвідношення документів, легенд і міфів» (2017) представляє біографію-хронограф М.С. Березовського в широкому контексті [12].

Створюючи монументальний портрет М.А. Стороженко ґрунтується на «музичному автопортреті» (*термін О.А. Тарасенко*) одного з творців класичного типу вітчизняного хорового концерту. Мовою кольору, світла, тону, лінійного ритму художник передає піднесений лад душі композитора. Разом з молодшими сучасниками, українцями А.Л. Веделем і Д.С. Бортнянським, М.С. Березовський з'єднав традицію вітчизняної церковної музики а *capella* з досягненнями італійських хорових шкіл, що було новим напрямом в партесному співі. У його творах присутнє творче освоєння італійської опери та інструментальної музики. Важливу роль в мистецтві поліфонічного письма Березовського грали інтонації українських пісень. Творчість Березовського відносять до початку класичного стилю у вітчизняній музиці [7; 15].

Життя музиканта було трагічно перервано в 32 роки. Його високі прагнення не знайшли розуміння в агресивному, матеріалістично налаштованому соціумі [10]. Стороженко писав: «доля українського генія драматична. <...> Створюючи образ М. Березовського, я провів тремтливую струну між 1970 і 1777 роками і присвятив пам'яті незабутньої Алли Горської» [19, с. 245]. У мозаїчному портреті, створеному М. Стороженком в 1969 році, М. Березовський притискає до серця скрипку, на якій віртуозно грав. Вертикаль смичка спрямована до неба. Погляд музиканта спрямований в простір інших світів, в гармонійний лад звуків, таких, наприклад, як в знаменитому концерті № 18 на текст псалмів Давида «Не отвержи мене во время старости» (Кафизма десята, псалом 70).

В мальовничій характеристиці монументального портрета М.С. Березовського, як і в його музиці, з'єднана стилістика лінійно-площинного стилю українських ікон, візантійських та вірменських мініатюр (іл. 11, 12), мозаїк та вишукана декоративність, просторова ажурність, колірне багатство і ніжність епохи рококо. Матеріал мозаїки (смальти, вічного каменю, кристала) в портреті виконує іншу роль, ніж в оздобленні потужних храмів XI–XII століть – часу розквіту Київської Русі. Він знаходить легкість! Мовою образотворчого мистецтва та декоративної орнаментики М. Стороженко передав музичний лад композицій М. Березовського. (Наприклад, «Соната для скрипки і чембало до-мажор»). Ми можемо говорити про кольорову поліфонію нескінченного розмаїття варіантів поєднання тепло-холодного спектру: димчасто-фіолетових, бузкових, сірих, ніжно-рожевих тонів.

Блакитний «позем» (графічно виділений іконописний знак землі) тонально єдиний з бузковим тлом душевного і духовного «неба» музиканта. Золотий кафтан сприймається як духовний одяг. У той же час, в костюмі М. Березовського виражений галантний стиль рококо, з властивою йому піною мережив, нескінченим рухом рослинних візерунків на тканині з вплетінням срібних і золотих ниток, вишивками [4]. Стилістику образу М. Березовського, як і Ш. Фіоля можна віднести до портретів парсунного типу [2].

Зліва від голови музиканта, на картуші зі спіральним завитком струменяють літери: Березовський. Болонська філармонічна академія, де він навчався, вписала ім'я нашого співвітчизника золотими літерами на мармурі.

Висновки. Творець мозаїк ІТФ М.А. Стороженко був лідером монументального мистецтва України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Мозаїка «Ставропігія. Лексикон» (поряд з апостолами просвіти, представленими у композиції «Київська

академія» – свідоцтво зрілості художника, який вступив на шлях духовного служіння народу. Створені ним мозаїки свідчать про важливість духовної спадкоємності поколінь. Дух, виражений у слові, звуках музики, живопису визначає внесок народу у світову культуру і взаємозв'язок з нею. У мозаїки «Ставропігія. Лексикон» види мистецтва представлені алегоричними фігурами:

- фігура Ш. Фіоля з атрибутами букв є алегорією друкованого слова;
- образ М. Березовського, який притиснув до серця скрипку, втілює музику;
- художник з портретом, палітрою і пензлем-факелом уособлює живопис.

Лексикон – скарбниця словесності народу. Засобами монументального мистецтва стверджується велич слова. М. А. Стороженко відновлює його сакральний зміст, забутий за часів атеїзму. Майстер показує значення друкованого слова для становлення і розвитку української культури.

Художник створив образ міста Львова як відкритого порталу зв'язку культури України і Західної Європи. Орнаментальні мотиви вбрання персонажів і простору середовища пов'язують мозаїку з найдавнішою культурою Кукутень-Трипілля та декором Прикарпаття та Закарпаття. Вишукана колірна гамма мозаїк споріднена сакральному мистецтву регіонів Західної України.

Модуль смальти, як і дробленого каменю, можна порівняти з буквою, за допомогою якої створюється слово-образ. Кубики смальти, знайдені на руїнах зруйнованого Михайлівського монастиря дали енергетичний імпульс для ідеї втілення Духа у матерію.

Ідея служіння Україні, філософський склад розуму, талант, здатність до сприйняття культурної спадщини різних епох піднімають мозаїки М.А. Стороженка на рівень світового мистецтва.

Література

1. Gadamer Hans-Georg. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck). 1960. 486 s.
2. Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII–XVIII веков. Ленинград: Искусство, 1981. 256 с.
3. Біла С. Процес переходу до унії Львівської Ставропігії в Українській історіографії. *Проблеми гуманітарних наук. Історія*. 2014. Вип. 34. С. 16–30. URL: http://dspu.edu.ua/history_journal/arhiv/34_2014/4.pdf.
4. Власов В. Г. Аллегория. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. Санкт-Петербург: Лита, 2000. Т. 1. С. 160.
5. Власов В. Г. Рококо. Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. Санкт-Петербург: Лита, 2008. Т. 8. С. 236–255.
6. Войтович В. Микола Стороженко. Альбом. Київ: Дніпро, 2008. 184 с.
7. Герасимова-Персидская Н. А. Партесный концерт в истории музыкальной культуры. Москва: Музыка, 1983. 288 с.
8. Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні XVI–XVIII ст. Львів: Вид-во Львівського університету, 1971. 312 с.
9. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XII–XVIII ст. Київ: Наукова думка, 2009. 450 с.
10. Кукольник Н. Максим Созонтович Березовский. Исторический рассказ. Предание веков: в 2 т. Русская историческая повесть XIX – начала XX столетия. Киев: Днипро, 1991. URL: <http://bookworm-e-library.blogspot.com/2008/12/maxim-berezovskiy-part-1.html>.
11. Лебедев Н. А. Березовский и Бортнянский как композиторы церковного пения. Санкт-Петербург, 1882. 16 с.
12. Лебедева-Емелина А.В. Биографика композиторов екатерининской эпохи: соотношение документов, легенд и мифов. *Искусство музыки. Теория и история*. 2017. № 17. URL: http://imti.sias.ru/upload/iblock/132/imti_2017_17_3_78_lebedeva_emelina.pdf
13. Огар Е. Українсько-російський та російсько-український словник-довідник з видавничої справи. Львів: Палітра друку, 2002. 224 с.
14. Розмова О.А. Тарасенко з Р.О. Стороженко. Київ, 17 травня 2019. Архів О. А. Тарасенко.
15. Рыцарева М. Г. Максим Березовский: жизнь и творчество композитора. Санкт-Петербург : Композитор СПб, 2013. 228 с.
16. Соловей О. В. Монументальне мистецтво М. Стороженка як синтез традицій та інновацій. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2020. № 16. С. 103–107.
17. Софронова Л. А. Поэтика славянского театра XVII – первой половины XVIII вв. Москва: Наука, 1981. 263 с.
18. Софронова Л. А. Старинный украинский театр. Москва: РОССПЭН, 1996. 327 с.
19. Стороженко М. А. Життя клином у тіло творчості, або Штрихи до роботи над мозаїкою в 60-х роках у Київському інституті теоретичної фізики. *Хроніка – 2000*. Київ, 1995. Вип. 1. С. 239–245.
20. Тарасенко О. А. Образ роду і народу у творчості Романа Петрука. *Українська Академія Мистецтва. Збірник дослідницьких та наукових праць*. Київ, 2018. № 27. С. 227–234.
21. Тарасенко О. А., Тарасенко А. А., Кубриш Н. Р. Храм науки: мозаїки М.А. Стороженка в Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України у Феофанії. *Art and design*. 2020. № 1(09). С. 166–174.
22. Федорук О. К. Він прийшов по свій день. *Хроніка – 2000*. Київ, 1995. Вип. 1. С. 228–238.
23. Ясіновський Ю. П. Рогатинець Юрій Кузьмич. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 249.

References

1. Gadamer Hans-Georg (1960). Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik [Truth and method. Basic features of a philosophical hermeneutics]. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck). 486 p. [in German].
2. Belezkij, P. (1985). Georgij Ivanovich Narbut [Georgy Narbut]. Leningrad: Iskusstvo. 239 p. [in Russian].
3. Bila, S. (2014). Protses perekhodu do unii Lvivskoi Stavropihii v Ukrainskii istoriohrafii [The process of transition to the union of Lviv Stauropegia in Ukrainian historiography]. *Problemy humanitarnykh nauk. Istoriiia*. Vol. 34. P.16–30. URL: http://dspu.edu.ua/history_journal/arhiv/34_2014/4.pdf [in Ukrainian].

4. Vlasov, V. G. (2000). Allegorija [Allegory]. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' izobrazitel'nogo iskusstva: v 10 t. Sankt-Peterburg: Lita. T. 1. P. 160 [in Russian].
5. Vlasov, V. G. (2008). Rokoko [Rococo]. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' izobrazitel'nogo iskusstva: v 10 t. Sankt-Peterburg: Lita. T. 8. P. 236–255 [in Russian].
6. Voitovych, V. (2008). Mykola Storozhenko. Albom [Mykola Storozhenko. Album]. Kyiv: Dnipro. 184 p. [in Ukrainian].
7. Gerasimova-Persidskaja, N. A. (1983). Partesnyj koncert v istorii muzykal'noj kul'tury [Party concert in the history of musical culture]. Moskva: Muzyka. 288 p. [in Russian].
8. Zapasko, Ya. P. (1971). Mystetstvo knyhy na Ukraini XVI–XVIII st. [The art of books in Ukraine XVI–XVIII centuries]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho universytetu. 312 p. [in Ukrainian].
9. Isaievych, Ya. D. (2009). Bratstva ta yikh rol v rozvytku ukrainskoj kultury XII–XVIII st. [Brotherhoods and their role in the development of Ukrainian culture XII–XVIII centuries]. Kyiv: Naukova dumka. 450 p. [in Ukrainian].
10. Kukol'nik, N. (1991). Maksim Sozontovich Berezovskij [Maxim Sozontovich Berezovsky]. Istoricheskij rasskaz. Predanie vekov: v 2 t. Russkaja istoricheskaja povest' XIX – nachala XX stoletija. Kyiv: Dnipro. URL: <http://bookworm-e-library.blogspot.com/2008/12/maxim-berezovskiy-part-1.html> [in Russian].
11. Lebedev, N. A. (1882). Berezovskij i Bortnjanskij kak kompozitory cerkovnogo penija [Berezovsky and Bortnyansky as composers of church singing]. Sankt-Peterburg. 16 p. [in Russian].
12. Lebedeva-Emelina, A. V. (2017). Biografika kompozitorov ekaterininskoj jepohi: sootnoshenie dokumentov, legend i mifov [Biographies of composers of Catherine's era: the ratio of documents, legends and myths]. *Iskusstvo muzyki. Teorija i istorija*. № 17. URL: http://imti.sias.ru/upload/iblock/132/imti_2017_17_3_78_lebedeva_emelina.pdf [in Russian].
13. Ohar, E. (2002). Ukrainsko-rosiiskyi ta rosiisko-ukrainskyi slovnyk-dovidnyk z vydavnychoi spravy [Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian dictionary-reference book on publishing]. Lviv: Palitra druku. 224 p. [in Ukrainian].
14. Rozmova O.A. Tarasenko z R.O. Storozhenko. 17 travnia, 2019 [Arkhir O. A. Tarasenko]. [B., m.], [2019]: 1–5. Druk [Conversation by O.A. Tarasenko with R. O. Storozhenko] (2019, May). [Arkhir O. A. Tarasenko]. 1–5 [printing] [in Ukrainian].
15. Rycareva, M. G. (2013). Maksim Berezovskij: zhizn' i tvorchestvo kompozitora [Maxim Berezovsky: the life and work of the composer]. Sankt-Peterburg: Kompozitor SPb. 228 p. [in Russian].
16. Solovej, O. V. (2020). Monumentalne mystetstvo M. Storozhenka yak syntez tradytsii ta innovatsii [M. Storozhenko's monumental art as a synthesis of traditions and innovations]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*. № 16. P. 103–107 [in Ukrainian].
17. Sofronova, L. A. (1981). Pojetika slavjanskogo teatra XVII – pervoj poloviny XVIII vv. [Poetics of Slavic theater of the 17th – first half of the 18th centuries]. Moscow: Nauka. 263 p. [in Russian].
18. Sofronova, L. A. (1996). Starinnyj ukrainskij teatr [Ancient Ukrainian theater]. Moscow: ROSSPJeN. 327 p. [in Russian].
19. Spisok oboznachenij v fizike [List of notation in physics]. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_обозначений_в_физике [in Russian].
20. Storozhenko, M. A. (1995). Zhyttia klynom u tilo tvorchosti, abo Shtrykhy do roboty nad mozaikoju v 60-kh rokakh u Kyivskomu instytutu teoretychnoi fizyky [Life wedge into the body of creativity, or touches to work on the mosaic in the 60's at the Kiev Institute of Theoretical Physics]. *Khronika – 2000*. 1. 239–245. [in Ukrainian].
21. Tarasenko, O. A. (2018). Obraz rodu i narodu u tvorchosti Romana Petruka [The image of the family and the people in the works of Roman Petruk]. *Ukrainska Akademiia Mystetstva. Zbirnyk doslidnytskykh ta naukovykh prats*. 27. 227–234 [in Ukrainian].
22. Tarasenko, O. A., Tarasenko, A. A., Kubrysh, N. R. (2020). Khram nauky: mozaiky M.A. Storozhenka v Instytutu teoretychnoi fizyky imeni M.M. Boholiubova NAN Ukrainy u Feofanii [Temple of Science: M.A. Storozhenko's mosaics at the Bogolyubov Institute of Theoretical Physics of the National Academy of Sciences of Ukraine in Feofania]. *Art and design*. 1(09). 166–174 [in Ukrainian].
23. Fedoruk, O. K. (1995). Vin pryshov po svii den [He came for his day]. *Khronika – 2000*. 1. 228–238 [in Ukrainian].
24. Yasinovskiy, Yu. P. (2012). Rohatynets Yurii Kuzmych [Yuri Kuzmich Rohatynets]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii et al.* Kyiv: Naukova dumka. T. 9. P. 249 [in Ukrainian].

THE IDEA OF EDUCATION IN THE MOSAIC OF M.A. STOROZHENKO «LVIV STAUROPEGION BROTHERHOOD OF XVI–XVIII CENTURIES»

¹TARASENKO O. A., ¹TARASENKO A. A.,
²KUBRISH N. R.

¹South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

²Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

The purpose of the article is to study the history of creation and the ideological content of the mosaic by Mykola Andriyovych Storozhenko (1928–2015) "Lviv Stavropegic Brotherhood of the 16th – 18th centuries." in the interiors of N.N. Bogolyubov ITF of the National Academy of Sciences of Ukraine in Feofaniya (1969) in the context of the heritage of Ukrainian and world monumental art.

Methodology. The study uses historical and cultural, comparative, iconographic and iconological methods. We rely on the hermeneutics of Hans-Georg Gadamer and the theory of "big time" by M.M. Bakhtin, which allows us to consider the mosaics of M.A. Storozhenko in the context of the heritage of world art.

Main results. In the mosaic "Lexicon", the greatness of the word is affirmed by means of monumental art. Storozhenko restores its sacred meaning, forgotten in the days of atheism. The master showed the importance of the printed word for the formation of Ukrainian culture. The ideological content of the monumental composition "Stauropegia. Lexicon": the educational value of words and art. Combining the interiors of the printing house and art workshop with the architectural space of the city, the master creates the image of Lviv as a cultural and educational center of Orthodoxy in Western Ukraine. The use of comparative analysis showed that M. Storozhenko synthesizes the artistic heritage of the

ИДЕЯ ПРОСВЕЩЕНИЯ В МОЗАИКЕ М.А. СТОРОЖЕНКО «ЛЬВОВСКОЕ СТАВРОПИГИЙНОЕ БРАТСТВО XVI–XVIII ВВ.»

¹ТАРАСЕНКО О. А., ¹ТАРАСЕНКО А. А.,
²КУБРИШ Н. Р.

¹ГУ «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского»

²Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Цель статьи: изучить историю создания и идейное содержание мозаики Николая Андреевича Стороженко (1928–2015) «Львовское Ставропигийное братство XVI–XVIII вв.» в интерьерах ИТФ Н.Н. Боголюбова НАН Украины в Феофании (1969) в контексте наследия украинского и мирового монументального искусства.

Методология. В исследовании используются историко-культурологический, компаративный, иконографический и иконологический методы. Мы опираемся на герменевтику Ганса-Георга Гадамера и теорию «большого времени» М.М. Бахтина, что позволяет рассматривать мозаики М.А. Стороженко в контексте с наследием мирового искусства.

Основные результаты. В мозаике «Лексикон» средствами монументального искусства утверждается величие слова. Стороженко восстанавливает его сакральный смысл, забытый во времена атеизма. Мастер показал значение печатного слова для становления украинской культуры. Раскрыто идейное содержание монументальной композиции «Ставропигия. Лексикон»: просветительское значение слова и искусства. Сочетая интерьеры типографии и художественной мастерской с архитектурным пространством города, мастер создает образ Львова как культурно-просветительского центра православия на Западе Украины. Использование сравнительного анализа показало, что М. Стороженко синтезирует художественное наследие древнего мира (Триполье, Египет), Киевской Руси (монументальное искусство и миниатюра), Ренессанса, рококо, кубизма, абстракционизма и др. Полистилизм, присущий искусству XX–XXI веков, стал основой формиро-

ancient world (Tripoli, Egypt), Kievan Rus (monumental art and miniature), Renaissance, Rococo, Cubism, abstractionism and others. Polystylism, characteristic of art of the XX–XXI centuries, became the basis for the formation of the individual artistic style of one of the leading artists of our time.

Scientific novelty. The cultural-historical and artistic meaning of the monumental mosaic of M.A. Storozhenko has been studied in connection with the problems of national self-identification and polystylism of art of the twentieth century.

Practical significance. The results of the study are necessary for the creation of a modern history of monumental and decorative art of Ukraine.

Keywords: *Mykola Storozhenko; monumental art of Ukraine of the XX century; mosaics in the interiors of N.N. Bogolyubov ITF; Lviv Stauropigial Brotherhood.*

вання індивідуального художественного стиля одного из ведущих художников нашего времени.

Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования в исследовательской деятельности учёных по изучению новейшей истории монументально-декоративного искусства Украины, в создании монографии о творчестве Н.А. Стороженко.

Научная новизна. Изучен культурно-исторический и художественный смысл монументальной мозаики М.А. Стороженко во взаимосвязи с проблематикой национальной самоидентификации и полистилизма искусства XX века.

Практическая значимость. Результаты исследования необходимы для создания современной истории монументально-декоративного искусства Украины.

Ключевые слова: *Николай Стороженко; монументальное искусство Украины XX века; мозаики в интерьерах ИТФ имени Н.Н. Боголюбова; Львовское Ставропигиальное братство.*

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРІВ:

Тарасенко Ольга Андріївна, доктор мистецтвознавства, професор, Заслужений діяч мистецтв України, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», ORCID 0000-0002-3775-4899, **e-mail:** oa_tarasenko@ukr.net

Тарасенко Андрій Андрійович, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», ORCID 0000-0003-2739-3046, **e-mail:** btvt@ukr.net

Кубриш Наталія Романівна, доцент, кандидат мистецтвознавства, ДЗ «Одеська державна академія будівництва та архітектури. Архітектурно-художній інститут», доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки, ORCID 0000-0002-9441-214X, **e-mail:** kubrish72@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Тарасенко О. А., Тарасенко А. А., Кубриш Н. Р. Ідея просвіти у мозаїці М. А. Стороженка «Львівське ставропигійне братство XVI–XVIII ст.». *Art and design*. 2021. №1(13). С. 133–145.

<https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.1.12>

Citation APA: Tarasenko, O. A., Tarasenko, A. A., Kubrish, N. R. (2021) The Idea of Education in the Mosaic of M. A. Storozhenko «Lviv Stauropegiion Brotherhood of XVI–XVIII centuries». *Art and design*. 1(13). 133–145.